

TÜRK VERGİ SİSTEMİ VE AKSAYAN YÖNLERİ*

Ali ÇİMAT**

Devletin varlığının hikmeti, kamu hizmetidir. Kamu hizmetinin finansmanı da genellikle vergilerle karşılanır. Yusuf Has Hacıp, Kutadgu Bilig isimli eserinde 900-1000 yıl önce Hakanın yurttaşlarından üç şey istediğini belirtir: Birincisi "Vergi verin", ikincisi "verginizi zamanında ödeyiniz." Bu yönüyle vergi bir "algı"dır. Benjamin Franklin de "Bu dünyada ölüm ve vergiler hariç hiçbir şeyin kesin olduğu söylenemez" diyerek, verginin bir "yazgı" olduğunu ifade ediyor. Yani Amerikalı vatandaş ölümünden ve vergiden kurtulamayacağını iyi bilir.

Bir ülkede uygulanmakta olan vergiler o ülkenin vergi sistemini meydana getirmektedir. Vergi, zaman içinde gelişmiş bir kurumdur. Bu kurumun gelişmesinde ekonomilerin para ekonomisine girmesi, üretim ve istihdam seviyesinin yükseltilmesi, iş bölümü ve uzmanlaşmanın yaygınlaşması önemli rol oynamıştır. Vergi sistemleri ile ekonomik kalkınma, toplumsal yapı ve gelişmeler arasında yakın bir ilişki bulunduğundan, ekonomik ve toplumsal yapının değişmesi doğrultusunda vergi sisteminde de gelişmeler olmuştur. Bu nedenle her ülkenin kendi sosyal, ekonomik ve siyasal yapısının özelliklerini ve seviyesini yansıtan ayrı birer vergi sistemi vardır.

Türk Vergi sisteminin bugün geldiği ve bulunduğu yeri tanımlayabilmek için Vergi sistemimizin tarihi gelişimine kısaca bakmak gerekir. 1930'lu yıllarda meclislere takdim edilen bütçe tasarıları katrilyon değil milyon liralarla ifade edilmekteydi. 1998 yılında genel bütçe ödenekleri 10 katrilyonu aşmıştır. Vergi gelirlerinde de buna paralel artışlar olmuştur. erişilen bu cesametteki vergi gelirleri sırf GSMH daki artışın sonucu değil, vergi sistemindeki rasyonel, prodüktif tedbir ve değişikliklerin sonucu olmuştur. Aslında kamu giderlerinin finansmanında vergi en sağlıklı yol olmakla beraber para basma ve borçlanma alternatiflerine göre yalnız ülkemizde değil tüm dünyada en zorlu ve sevimsiz yoldur.

(*) 25 Mart 1998 tarihinde "Vergi Haftası" etkinlikleri çerçevesinde, Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi tarafından düzenlenen "Yeni Vergi Reform Yasa Taslağı ve Getirdikleri" konulu panelde sunulan tebliğdir.

(**) Yrd. Doç. Dr.

Çeşitli dönemlerde vergi yasalarında yapılan köklü değişiklikler, yeni vergilerin yürürlüğe konulması, bazı vergilerin yürürlükten kaldırılarak yerine yeni vergilerin getirilmesi; genişleyen ve değişen ekonomik yaşama ve toplumsal bünyeye göre vergi sistemini geliştirmek düşüncesine dayanmaktadır.

Türk vergi sisteminde vergiler; gelir, servet ve tüketimden alınan vergiler olarak üç ana gruba ayrılmaktadır. Gelir ve Kurumlar vergisi gelir üzerinden; Motorlu Taşıtlar ve Veraset ve intikal vergileri, emlak vergisi, servet ve servet transferi üzerinden; KDV, TAV, BSMV, Damga Vergisi ve Harçlar harcamalar üzerinden ve Gümrük Vergisi, İthalde Alınan KDV İthalat Damga Resmi ve Rihtım Resmi gibi vergiler de dış ticaret menşeyli vergilerdir. Mevcut vergilerin tarihi gelişimine bir göz atacak olursak,

Meclisin kabul ettiği ilk kanun, 24 Nisan 1920 tarih ve 1 sayılı vergiye ilişkin kanundur. Savaş yıllarında tekalif-i milliye adı altındaki yükümlülükler getirilmiştir. 1925'e kadar Osmanlı'dan intikal eden vergilerin tahsili devam etmiştir. Cumhuriyet döneminde vergilere ilişkin yeniliklerinin daha çok vergi kanunlarında "düzeltmeler, revizyonlar" şeklinde gerçekleştirildiğini söylemek yanlış olmaz. Kısaca, Cumhuriyet döneminde üç ayrı reformun olduğunu söyleyebiliriz.

- 1925 yılında aşarın kaldırılması,

- 1949 yılında gelir, kurumlar ve vergi usul kanunlarının kabulü,

- 1984 yılında KDV'nin kabulü.

1950-60 yılları vergicilik açısından önemlidir. 1953'te AATUHK yürürlüğe girdi. 1957'de gider vergileri konuldu. 1960 yılında Parlamenter rejim askıya alınmıştır. Bu tarihte vergi kanunlarına da el atıldı. Tarım kazançları vergi kapsamına alındı. 1970 yıllara gelindiğinde özellikle yeni personel rejiminin doğurduğu gelir sıkıntısı, finansman kanununu gündeme getirdi, TAV, MDV, İşletme, spor-toto, GMKAV gibi vergiler yürürlüğe girdi. Bu tarihten 1980'li yıllara kadar hiçbir vergisel düzenleme yapılamadı. Maktu vergiler aşıldı, nispi vergiler de önemini yitirdi. 1980'de yeni yönetimle beraber vergi kanunlarında geniş ölçekli düzenlemelere gidildi. 1980'li yıllarda Türk vergi sistemi bakımından hukuki planda ortaya çıkan en önemli yenilik, yürütme organının vergilendirme alanında yetki kullanmaya başlamış olmasıdır. Belge ve kayıt düzenini yerleştirmeye dönük çalışmalar olmuş, ücretlilere vergi iadesi hakkında kanun ve KDV kabul edilmiştir. KDV ile birlikte birçok vergi kaldırılmış, ülke genelinde yaygın ve yoğun vergi denetimleri başlatılmıştır. Sonuç olarak, 1985'lerden sonra Türk vergi sistemi adım adım çağdaşlaşmıştır. Bu payda, maliye bürokrasinin de katkısı büyüktür. Son yıllarda yapılan çalışmaları şu başlıklar altında toplayabiliriz:

- Muaflik ve istisnaların kapsamının daraltılması,

- Üniter vergi sistemine geçiş düzenlemeleri,

- SMMM ve YMM lere yetki ve sorumluluk getirilmesi,

- Götürü usulün kapsamının sınırlandırılması,

- Tek vergi numarası uygulamasına geçilmesi,

- Tahsilatta yetkili kılınan banka sayısının artırılması,

- Otomasyon ağının geliştirilmesi,

Bu çalışmalar, Türk vergi sisteminin teknik ana sorunlarına belirli ölçüde çözüm getirecek niteliktedir.

Neredeyse onbeş yıldır adeta bir gelenek oluştı ülkemizde; yeni yılla birlikte vergi yasalarında değişiklik geleneği. Bilindiği gibi, çağdaş vergicilik yoklama ile başlamaktadır. Yani mükellefleri ve mükellefiyet ile ilgili mali olayları, kayıtları ve mevzuları araştırmak ve tespit etmek olan yoklama, uygulamada belki de vergiciliğin en zayıf noktasını teşkil etmektedir.

Ekonomide artan nüfus ile birlikte giderek mevcut işyerlerinden daha fazla bir sabit işyeri olmaksızın yapılan hizmetler karşılığında gelir elde etme yolu yöntemi çoğalmaktadır. Bu çoğalma, elbette, ekonomik gelişmemişliğin, yeterli sermaye birikimine ulaşmamış olmanın doğal bir sonucu olsa da büyük bir oranda Maliyeden kaçmanın, elde edilen kazancı vergiden saklamanın bir yönü-temidir.

Böylesi bir yol, aynı zamanda

seyyar satıcılık, her türlü aracılık, ayaküstü komisyonculuk, gelecekonduculuk ve çarpık şehirciliğin ürünü; kahyalık, dayılık, hazine arazilerinin rantiyeliği... mükellefiyeti olan belde sakinlerinden daha fazla sayıda aile bireyinin kazanç sağladığı, yıllar yılı o şehirde yaşadıkları halde vergi dairelerinde herhangi bir şekilde izlerinin dahi bulunmadığı bir gerçek olarak karşımızda durmaktadır.

Diğer taraftan, fiilen bir firması olduğu halde, yüzde birlerde seyreden denetim oranları sayesinde firmaları hemen her yıl ne hikmetse "zarar eden" ama aile yaşamları toplumda gıpta ile seyredilen ve durmadan zenginleşen çok sayıda sözde mükellefin mevcut olması vergi veren mükelleflerin içten içe sinir sistemini bozmakla kalmayıp vergide adalet duygularının zedelenmesinin de kaynağını oluşturmaktadır. Tüm bu olumsuzlukların önüne geçmek için;

- KDV oranları sadeleştirilmeli, (0, 1, 8, 15, 23, 25 olarak uygulanan oranlar, %8 ve %19 a çekilecek)
- ÖTV Yasa Tasarısı çıkarılmalı,
- Gayrimenkul rantlarının vergilendirilmesi sağlanmalı,
- Kayıt dışı ekonomi yasa tasarısı kabul edilmeli,
- Gelir vergisi %25'den %10'a kadar çekilmeli,
- Hayat standardı uygulaması kaldırılmalı,
- Özel indirim kaldırılmalı,

- Çalışanlar da yıllık beyanname vermeli, belge toplamalı ve giderlerini düşebilmeli,
- Taksi ve minibüsler defter tutmalı,
- Vergide uzlaşma zorunlu olmalı,
- Maliye haksız olduğu vergiye faiz ödemeli,
- Kurumlar vergisi oranları düşürülmeli,
- Gayrimenkul alım ve satımında harçlar düşürülmeli,
- Banka ve sigorta vergisi, KDV kapsamına alınmalıdır.

Kayıt dışı ekonomi, en yoğun olarak kayıtlı mükellefler tarafından ortaya çıkarılmaktadır. Sebepleri;

- Mükellefler, zati ve ailevi ihtiyaçları için yapmış oldukları harcamaları giderleri arasında gösterememektedirler. Bu durum harcamalar için belge alınmaması alışkanlığını beraberinde getirmektedir.
- Vergi oranları, vergiden kaçınmada çok büyük önem taşımaktadır. Gelir vergisinde %55'e ulaşan bir trend vardır.
- 1982'lerden itibaren ülkemiz sürekli ve yüksek enflasyonla yaşamak zorunda kalmıştır. Mükellefler bu enflasyon ortamında sattıkları fiyata mal alamaz duruma düşmüşlerdir.
- İnsanlarımız sosyal güvenlik sisteminden memnun değildir. Ödenen emekli aylıkları orta büyüklükteki bir şehirde orta halli bi-

rinin ev kirasını karşılayamamaktadır.

- İnsanlarımız devletin verdiği sağlık hizmetlerinin yeterli olmadığı kanaatindedir.

Kayıt dışı kazançları önlemek için;

- Denkleştirme beyannamesi verilmesi imkanı getirilmelidir,
- Muafiyet ve istisnalar daraltılmalıdır,
- Gayrimenkul ve oto alım işlemleri disipline edilmelidir. Vekalet yolu ve gizli komisyonculuk terk edilmelidir,
- Sıcak para sirkülasyonu sınırlandırılmalıdır,
- Tapu harçları makul bir seviyeye indirilmelidir,
- Hamiline yazılı işlemlere son verilmelidir,
- Kredi kartları merkezi ile işbirliği geliştirilmelidir,
- Türk parası yenilenmelidir,
- Net ücretin maliyeti makul seviyeye çekilmelidir,
- Lüks oto ve gayrimenkul alımları izlenmelidir.

Türkiye'de asırlar boyunca, Devlet nizamı, kamu hizmeti ve hizmetlerin finansmanı sorunu yaşanmıştır. Bütün mesele, masrafların bölüşümü noktasındadır. Eşit ya da adil bir bölüşüm uzlaşması gerekmektedir. Burada da, maalesef sorun, bireylerin masrafa ka-

tılmaktaki "mızıkılanmalarına" dayanmaktadır. Bazı grup ve sektörler, kendilerinin en ziyade korunması gerektiğini ileri sürmektedirler. Bu inanç ve iddiaların, gerçek olması da olasıdır. Fakat hakikat inkar edilemez; bastıran kazanmaktadır.

Devletin iki yakasını bir araya getirmek ekonomideki kara deliklerden en önemlisi olan bütçe açığını kapatmak, dolayısıyla halkımızı çağdaş bir yaşam düzeyine kavuşturmak ve sosyal adaleti tesis etmek için vergi reformu derhal yapılmalıdır.

Vergi alanında belirlenen strateji, tüm ekonomik faaliyetleri kapsayarak kayıtdışılığı sınırlandıran, üretim faktörleri üzerindeki vergi yükünü azaltan, tüketim vergilerine ağırlık veren, gayrimenkul rantlarını etkin bir emlak vergisi ile kuşatan, vergilemede adaleti birinci derecede gözetilen bir sistemdir. Kayıt dışı ekonominin büyüklüğünün hemen hemen reel ekonomi kadar olduğu gözönüne alınır, Türkiye maalesef bir vergi ödemeyenler cenneti haline gelmiştir.

Ekonomide istikrarın tesisi ve sürdürülebilir bir büyüme ortamı sağlanması ve halkın seviyesinin hızla gelişmiş ülkeler düzeyine yükseltilmesi en büyük nihai hedef olmalıdır. Kronik enflasyon nedeniyle, Türkiye'de gelir dağılımının bozulduğu bir gerçektir. Enflasyon dar ve sabit gelirli periferi etmiş ve tahammül edilebilir boyutları aşmıştır.

Enflasyonun en önemli sebeplerinden biri olarak gördüğümüz kamu açıklarının düşürülebilmesi için başta vergi ve sosyal güvenlik reformları ile

özelleştirme uygulamalarını kararlılıkla sürdürmek gerekmektedir.

Ülkenin içinde bulunduğu sosyal ve ekonomik sorunlara çözüm aranırken ya da geleneksel kamu görevleri planlanırken, ortaya çıkması muhtemel toplumsal yükün dağılımının dengeli ve adil olmasına dikkat edilmesi gerekmektedir.

Ekonomik aktivitenin vergi idaresince daha iyi izlenebilmesini teminen "Tek vergi numarası" sosyal güvenlik numarası haline dönüştürülmeli ve herkesin verdiği vergi oranında Devletten hesap sorulabilmesi anlayışı getirilmelidir.

Sonuç olarak; yerleştirilmek istenen vergi sisteminin orta vadeli temel amaçları şunlar olmalıdır:

- Vergi oranları ayarlanmak suretiyle kayıtdışılığın azaltılmasına yardımcı olunacak ve vergi tabana yayılacaktır.
- Vergi kanunlarına uymamanın maliyetini yükseltmek suretiyle caydırıcılık arttırılacaktır.
- Verginin toplumun değişik kesimlerine adil olarak dağılımı sağlanacaktır.

Bütün bunların sonucunda bir taraftan Devlete sağlam ve yeterli vergi gelirleri ile halka da eğitim, sağlık, adalet ve benzeri temel hizmetleri daha tatmin edici düzeylerde sunma imkanı sağlanacaktır.

Diğer taraftan da, girişimcilere daha fazla yatırım daha fazla üretim, daha fazla istihdam imkanları sunulacaktır.